บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์โครงการที่เป็นนวัตกรรมการศึกษานอกระบบอยู่สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ครั้งนี้ มีมุมมองหลายมิติโดยอาศัยแนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ และการวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยนำเสนอรายงานการค้นคว้าตามลำดับต่อไปนี้

1. แนวคิดและนโยบายของรัฐต่อการศึกษานอกระบบโรงเรียน
2. แนวคิดหลักการการจัดการและลักษณะกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน
3. บทบาทของโครงการการศึกษา/พัฒนาที่รับความช่วยเหลือจากต่างประเทศ
4. แนวคิดการพึ่งตนเอง
5. แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดและนโยบายของรัฐต่อการศึกษานอกระบบโรงเรียน

ในระยะผ่านมารัฐบาลสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวได้มีนโยบายให้ประชาชนมีที่อยู่อาศัยและที่ทำมาหากินแบบคงที่ มีนโยบายให้การบริการด้านการศึกษาแก่ประชาชนเป็นพิเศษ แต่มาถึงปัจจุบัน ปัญหาคุณภาพชีวิตของประชาชนบรรดาเผ่าในเขตภูดอยไม่เท่าเทียมกับคนพื้นราบ มีความจำเป็นในการตัดไม้ทำลายป่าเพื่อทำไร่ยังมีมาก ปีหนึ่ง ๆ ประมาณ 100,000 เฮ็กตา การดำรงชีวิตแบบขาด ๆ เขิน ๆ สภาพการกินอยู่ไม่ถูกต้องตามหลักอนามัย แต่ละปีมีผู้เสียชีวิตด้วยโรคมาลาเรีย โรคท้องร่วง ในอัตราสูงมาก ด้านโภชนาการไม่ถูกตามอัตราส่วนที่จำเป็น รายได้ประชาชาติโดยเฉลี่ยต่อคนยังต่ำประมาณ 180 เหรียญสหรัฐ ในปี 1988 และเพิ่มขึ้นเป็น

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

350 เหรียญสหรัฐในปี 1995 ความเข้าใจในการวางแผนครอบครัวยังจำกัด ความจำเป็นพื้นฐานของประชาชนชนเผ่าต่าง ๆ ยังไม่ทันได้รับประกัน ในเขตชนบทขาดน้ำสะอาดใช้ 88 % ส่วนตัวเมือง 50 % และขาดหลักการอนามัยอยู่ชนบท 98 % ตัวเมือง 70 %

1.1 นโยบายของรัฐบาลเกี่ยวกับงานการศึกษา

รัฐบาลได้ให้ความสำคัญการศึกษาลำดับหนึ่ง ซึ่งนโยบายรวมได้ระบุไว้ในรัฐธรรมนูญของประเทศ ซึ่งรับรองในกองประชุมสมัยสามัญครั้งที่ 4 ของสภาประธานสูงสุด (ชุดที่ 2) ในวันที่ 14 สิงหาคม 1993 ดังมีเนื้อหาดังนี้

- ใช้การศึกษาภาคบังคับ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5
- อนุญาตให้เปิดโรงเรียนเอกชนที่ปฏิบัติตามหลักสูตรของรัฐ
- รัฐและประชาชนร่วมกันปลูกสร้างโรงเรียนทุกชั้น ทำให้การศึกษาเป็นระบบครบถ้วน
- เอาใจใส่ขยายการศึกษาอยู่เขตชนเผ่าให้ทั่วถึง

พร้อมกันนั้น "ยุทธศาสตร์การศึกษาถึงปี 2000" ก็มีการระบุถึงว่า เด็กทุกคนที่มีอายุเข้าเรียน (อายุ 6 ปีขึ้นไป) จะเข้าเรียนชั้นประถมโดยทั่วไป ... ประชาชนโดยทั่วไปจะต้องได้รับการศึกษาชั้นประถมเป็นอย่างต่ำ พร้อมทั้งได้รับการอบรมด้านวิชาชีพ เพื่อให้มีการปรับปรุงการดำรงชีวิตในท้องถิ่นของใครของมัน

1.2 นโยบายของรัฐบาลเกี่ยวกับงานการศึกษานอกระบบ

- ต้องให้มีหลายหน่ยงาน เช่น องค์การของรัฐ เอกชน ประชาชนและอื่น ๆ มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน
- การศึกษานอกระบบโรงเรียน เน้นการเรียนรู้หนังสือควบคู่กับการเรียนวิชาชีพโดยประยุกต์ความรู้ใหม่ ๆ มาใช้
- จัดการบริการข้อมูลข่าวสารเพื่อให้ประชาชนได้มีโอกาสรับข้อมูลข่าวสาร และความรู้ใหม่

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

- ส่งเสริมให้ประชาชนบรรดาเผ่า รู้จักวางแผนการพัฒนาครอบครัวให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจ-สังคม

- การศึกษานอกระบบโรงเรียนต้องสัมพันธ์กับการพัฒนาชุมชน และมีการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อให้ประชาชนมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม

(การวางแผนพัฒนางานการศึกษานอกระบบระยะ 5 ปี, 6-15/12/93)

เพื่อตอบสนองนโยบายของรัฐบาลที่กล่าวข้างต้นนั้น กรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ ได้ร่วมมือกับองค์กรร่วมมือระหว่างประเทศ ได้สร้างโครงการพัฒนาการศึกษาขึ้นหลายโครงการ ซึ่งดำเนินการอยู่หลายแขวงในขอบเขตทั่วประเทศ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้การศึกษาแก่ประชาชนที่ด้อยโอกาส/พลาดโอกาส และเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตการเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น

2. หลักการจัดการศึกษานอกโรงเรียน

ทองจุล ชันชาว (2535, หน้า 46-49) ได้กล่าวถึงการศึกษานอกโรงเรียนว่า เป็นการจัดการศึกษาเพื่อปัจจุบันมิใช่เพื่ออนาคต ดังนั้นรูปแบบ เนื้อหา ตลอดจนวิธีการจัดการศึกษาจึงต้องมีความสอดคล้องเหมาะสมกับสภาพสิ่งแวดล้อมของผู้เรียน จึงจะเกิดประโยชน์และสามารถนำไปใช้ได้จริง กล่าวโดยสรุป การศึกษานอกโรงเรียนมีหลักการจัดดังนี้

1. จัดการศึกษาให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต อาจจะกล่าวได้ว่า การศึกษานอกโรงเรียนต้องจัดให้แก่คนตั้งแต่เริ่มปฏิสนธิในครรภ์ของมารดาทีเดียว โดยการให้การศึกษาแก่พ่อแม่ในการปฏิบัติตน ดูแลสุขภาพของตนเอง ซึ่งจะส่งผลไปยังบุตรที่อยู่ในครรภ์ เมื่อลูกได้มีโอกาส ลืมตาดูโลกแล้วก็ต้องให้การศึกษาต่อไปอีก จะปล่อยให้ศึกษาเองตามธรรมชาติไม่ได้ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการเรียนรู้รวดเร็วขึ้น ไม่ต้องไปลองผิดลองถูกอยู่อีกต่อไป คนเกิดการเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา การจัดการศึกษาก็ต้องเป็นไปอย่างต่อเนื่องตลอดช่วงอายุคน ตั้งแต่วัยเด็ก วัยผู้ใหญ่ วัยชรา ซึ่งต้องการการปรับตัวทั้งทางด้าน เศรษฐกิจ สังคม ชีวิต ความเป็นอยู่ การศึกษานอกโรงเรียน จึงต้องจัดให้สอดคล้อง และช่วยให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดเวลา

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

2. จัดการศึกษาให้สนองกับความต้องการของบุคคล ชุมชน และสังคม เนื้อหา หลักสูตรของการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนมักจะถูกกำหนดเอาไว้ล่วงหน้า โดยสังคมจะกำหนดว่านักเรียนน่าจะต้องรู้เรื่องนั้น เรื่องนี้ โดยคำนึงถึงความต้องการของสังคมส่วนใหญ่ แต่ในการจัดการศึกษานอกระบบ จะต้องเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีทางเลือกที่เป็นตัวของตัวเอง มีอิสระที่จะเรียนไม่เหมือนใคร เพื่อให้ตรงกับความต้องการ และสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันของตนได้จริง

การศึกษาความต้องการที่แท้จริงของบุคคล ชุมชน และสังคม จึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง ซึ่งจะต้องใช้เป็นพื้นฐานในการจัดโครงการต่าง ๆ ของการศึกษานอกโรงเรียน

3. จัดการศึกษาให้ผู้เรียนมีส่วนร่วม ผู้เรียนไม่ใช่ภาชนะที่ว่างเปล่า มีครูมีหน้าที่หยิบยื่นสิ่งต่าง ๆ ให้ หากแต่ผู้เรียนเป็นผู้มีประสบการณ์ จึงมีความจำเป็นต้องให้ผู้เรียนนำสิ่งที่เขามีอยู่ ที่แตกต่าง ๆ กัน นำมาแลกเปลี่ยนกัน ก็จะช่วยให้แตกฉานมากยิ่งขึ้น นอกจากนั้น การมีส่วนร่วมยังทำให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของอยากที่จะพัฒนาต่อ

สาเหตุหนึ่งที่โครงการหลายโครงการที่ต้องเลิกล้มไปทันทีเมื่อเจ้าหน้าที่ของรัฐถอนตัวออกจากหมู่บ้าน ก็เพราะชาวบ้านไม่มีส่วนร่วมทั้งทางร่างกายและจิตใจ ไม่เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ และมองไม่เห็นประโยชน์ที่จะดำรงกิจกรรมนั้น ๆ

4. จัดการศึกษาให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ การนำเทคโนโลยีราคาแพง ต้องสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายในการบำรุงรักษาสูงเข้าไปในหมู่บ้านชนบท ไม่ช่วยให้กลุ่มเป้าหมายสามารถยืนอยู่บนขาตนเองได้ ในทางตรงข้ามกัน การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น การสอนทักษะพื้นฐานในการหาความรู้เพิ่มเติม ตลอดจนการใช้ทรัพยากรที่มีในท้องถิ่น จะช่วยผู้เรียนให้สามารถยืนอยู่บนขาตนเอง การศึกษามิใช่การหยิบยื่นให้แต่จะต้องเป็นการแสวงหาด้วยตนเอง โดยมีการจัดระบบโครงสร้างรูปแบบ องค์กร เพื่อช่วยให้ผู้เรียนได้พัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเอง ด้วยตนเอง ไปสู่จุดหมายที่ตั้งเอาไว้

5. จัดการศึกษาโดยการประสานงานและระดมกำลังที่มีอยู่ในท้องถิ่น ปัญหาเร่งด่วนของกลุ่มเป้าหมายมิใช่เขาต้องการการศึกษา ปัญหาส่วนใหญ่ในชนบทจะเกี่ยวข้องกับเรื่องปากเรื่องท้อง การศึกษาเพียงอย่างเดียวจึงไม่สามารถแก้ปัญหาได้ จำเป็นจะต้องจัดให้มีเนื้อหาที่เป็น

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ประโยชน์สัมพันธ์กับชีวิตจริง จึงจำเป็นที่จะต้องร่วมมือกันหลาย ๆ ฝ่าย เช่น เกษตร สาธารณสุข มหาดไทย เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้กิจกรรมที่จัดมีความหมายและมีคุณค่าตอบสนองปัญหาของกลุ่มเป้าหมายอย่างแท้จริง

ลักษณะกิจกรรมการศึกษานอกระบบ

การศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นการให้ความรู้และทักษะพื้นฐาน อันจำเป็นต่อการดำเนินชีวิตสอดคล้องกับสภาพแวดล้อม มีความสามารถในการติดต่อสื่อสารกับบุคคลอื่นในสังคม การมีพื้นฐานที่จำเป็นในการค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติม มีความรู้ความสามารถในการคิดการทำ และการแก้ปัญหา สร้างเสริมนิสัยในการค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติม มีความรู้ความสามารถในการประกอบอาชีพที่เหมาะกับตนเองและท้องถิ่น มีทักษะและความสามารถในการทำงานเป็นกลุ่มและมีส่วนร่วมในการปกครองตามระบบประชาธิปไตย หรือมีพื้นฐานในการเรียนต่อในระดับที่สูงขึ้นไป การจัดการศึกษาประเภทนี้ ได้แก่ การศึกษาแบบเบ็ดเสร็จระดับต่าง ๆ การรณรงค์เพื่อการรู้หนังสือ การศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญระดับต่าง ๆ เป็นต้น

การให้ข่าวสารข้อมูลเพื่อการศึกษา มีการจัดเผยแพร่ โดยใช้สื่อมวลชนต่าง ๆ ที่มีอยู่เผยแพร่ข่าวสารที่สัมพันธ์กับชีวิตประจำวันของประชาชน ซึ่งประกอบด้วยความรู้ด้านอาชีพการเกษตร กฎหมายเบื้องต้น หน้าที่พลเมือง การบริโภค อนามัย ประชากรศึกษา ศิลปวัฒนธรรม ข่าวสารการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ของบ้านเมือง กิจกรรมการศึกษาลักษณะนี้ เช่น การจัดแหล่งความรู้ในรูปที่อ่านหนังสือ ห้องสมุด และรูปแบบอื่น ๆ การจัดกระจายเสียงตามสายหรือหอกระจายข่าว เป็นต้น

การให้ความรู้เพิ่มพูนและทักษะทางวิชาอาชีพที่จำเป็น เป็นการฝึกอบรมอาชีพให้บุคคลได้มีอาชีพหรือมีโอกาสในการทำอาชีพใหม่ เลื่อนระดับฝีมือและทักษะในการแก้ปัญหา ฝึกนิสัยในการปฏิบัติงานที่ใช้ทักษะการทำงานเป็นกลุ่ม การเรียนรู้เกี่ยวกับวิทยาการและเทคโนโลยีใหม่ ๆ ที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิต กิจกรรมลักษณะเช่นนี้ เช่น การฝึกอบรมวิชาอาชีพระยะสั้น การจัดกลุ่มสนใจทางวิชาชีพ เป็นต้น

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

เนื่องจากงานการศึกษานอกโรงเรียน เป็นงานที่มุ่งให้การศึกษาแก่ประชาชนกลุ่มเป้าหมายที่มิได้ศึกษาอยู่ในระบบโรงเรียน โดยให้ประชาชนกลุ่มเป้าหมายดังกล่าวได้รับข่าวสารข้อมูล ความรู้และทักษะอาชีพ เพื่อนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต ซึ่งการให้ข่าวสารข้อมูล ความรู้และทักษะอาชีพแก่กลุ่มเป้าหมาย กรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ได้จัดให้มีโครงการทดลองรูปแบบหลักสูตรเกี่ยวกับการศึกษาขั้นพื้นฐาน การให้ข่าวสารข้อมูลเพื่อการศึกษา การให้ความรู้เพิ่มพูนและทักษะทางวิชาชีพที่จำเป็นเพื่อจะช่วยให้กลุ่มเป้าหมายได้มีโอกาสศึกษาหาความรู้ตามความต้องการ

3. บทบาทของโครงการการศึกษา/พัฒนาที่รับความช่วยเหลือจากต่างประเทศ

ความร่วมมือระหว่างประเทศในทางการศึกษาที่เพิ่มขึ้นอย่างน่าสังเกต ซึ่งเริ่มขึ้นตั้งแต่ระยะหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 นั้น มีจำนวนมากมายเกินความฝันในสมัยก่อน ในระยะแรกก็เป็นความร่วมมือระหว่างประเทศที่พัฒนาแล้วในซีกเหนือของโลก ซึ่งได้รับความหายนะอย่างมากในสงครามโลกครั้งที่ 2 พอเวลาล่วงเลยมาถึงตอนต้นของทศวรรษ 1960 ก็มีการขยายความร่วมมือระหว่างประเทศที่พัฒนาแล้วในซีกโลกฝ่ายเหนือกับประเทศที่กำลังพัฒนา ซึ่งเพิ่งได้รับเอกราชใหม่ ๆ และประเทศที่กำลังพัฒนาเก่าในซีกโลกฝ่ายใต้ องค์กรของรัฐบาล องค์กรระหว่างรัฐบาล และองค์กรเอกชนนับร้อยทั่วโลก ได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมด้านความร่วมมือทางการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นความร่วมมือในด้านการแลกเปลี่ยนอาจารย์และนักศึกษา หรือด้านการให้ความช่วยเหลือทางวัตถุและทางเทคนิคแก่ประเทศในโลกที่ 3 เพื่อเร่งรัดให้เกิดการพัฒนาการศึกษา และการพัฒนาด้านอื่น ๆ งานเฉพาะขององค์กรที่ให้ความร่วมมือกันนั้นมีลักษณะแตกต่างกัน ถึงอย่างไรก็ตาม องค์กรเหล่านั้น ก็มีวัตถุประสงค์ร่วมกันอย่างหนึ่งคือ ต้องการทำให้เกิดความเข้าใจระหว่างประเทศซึ่งจะเป็นการวางรากฐานสำหรับการจัดระเบียบใหม่ในโลก ซึ่งประชาชนของโลกทั้งปวงจะอยู่ร่วมกันอย่างมีสันติภาพ

เมื่อพิจารณาเกี่ยวกับความร่วมมือทางการศึกษาในระดับนานาชาติแล้วก็มี 4 เรื่องใหญ่ ๆ ซึ่งมีความเกี่ยวเนื่องกันอย่างมากคือ

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

1. ความช่วยเหลือที่ให้แก่ประเทศที่กำลังพัฒนาในด้านการศึกษาและการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

2. การแลกเปลี่ยนนักศึกษาระดับสูงระหว่างประเทศต่าง ๆ

3. การร่วมมือและแลกเปลี่ยนทางปัญญาและวัฒนธรรมในระดับนานาชาติ โดยอาศัยครูนักวิชาการและศิลปินผู้สร้างสรรค์

4. ความร่วมมือในการศึกษาเรื่องราวของต่างประเทศและภาษาต่างประเทศอย่างเอาจริงเอาจังทั่วโลก (Philip H. Commbs, หน้า 474, 548)

ความช่วยเหลือระหว่างชาติอาจเป็นไปได้ในรูปพหุภาคีหรือทวิภาคี และเงินที่จัดสรรให้นั้นอาจมาจากเงินงบประมาณของแต่ละประเทศหรือเงินบริจาคจากเอกชนอื่น ๆ ภายหลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมามีประเทศต่าง ๆ เกิดขึ้นเป็นจำนวนมากและโครงการช่วยเหลือต่าง ๆ ขยายเพิ่มขึ้น ส่วนมากผ่านทางองค์การสหประชาชาติเพื่อการพัฒนา (UNDP) ธนาคารโลกและโครงการร่วมมือต่าง ๆ ระหว่างประเทศ ตามปกติยูเนสโกและโครงการพัฒนาต่าง ๆ ของสหประชาชาติ โดยเฉพาะของ UNDP จะให้ความช่วยเหลือในด้านผู้เชี่ยวชาญอุปกรณ์และทุนฝึกอบรมแก่ประเทศที่กำลังพัฒนาหากรัฐบาลนั้น ๆ ขอความช่วยเหลือมา บางครั้งโครงการพัฒนาต่าง ๆ ของสหประชาชาติจะช่วยจัดการสัมมนาและประชุมปฏิบัติการเกี่ยวกับการศึกษาผู้ใหญ่และการรู้หนังสือในระดับภูมิภาค ตั้งแต่ปี 1964 เป็นต้นมา องค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้ให้เงินช่วยเหลือจำนวนหนึ่งแก่ประเทศสมาชิกเพื่อพัฒนาโครงการศึกษาต่าง ๆ ซึ่งการศึกษาผู้ใหญ่พลอยได้รับผลประโยชน์ไปด้วย (จอห์นโลว์, หน้า 325)

ในฐานะที่รัฐบาลมักจะมีบทบาทหลักในการให้หรือไม่ให้บริการเพื่อการรู้หนังสือให้แก่ประชาชนผู้ที่ไม่รู้หนังสือ ได้มีหลายตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่ารัฐได้ถึงองค์การพัฒนาเอกชนในประเทศให้เข้าร่วมกิจกรรมเพื่อการรู้หนังสือหรือแสดงว่าองค์กรพัฒนาเอกชนระดับชาติหรือระดับท้องถิ่นได้มีบทบาทในการริเริ่มงานเพื่อการรู้หนังสือ นอกจากนั้นแล้วรัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนก็ได้หันไปขอความสนับสนุนทางเงินทุนจากหน่วยงานนอกประเทศในการดำเนินโครงการเพื่อการรู้หนังสือแก่ประชาชนโดยไม่สะท้อนปัญหาและความจำเป็นภายในประเทศ ความสัมพันธ์ของอิทธิพลนี้

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

เห็นได้ชัดเจนจากการอภิปรายถึงบทบาทของยูเนสโกที่ไม่เพียงแต่การส่งเสริมการรู้หนังสือหรือย้ำเรื่องนี้ในฐานะที่เป็นสิทธิมนุษยชนเท่านั้น แต่รวมไปถึงการผลักดันให้แต่ละประเทศและแต่ละโครงการในการกำหนดประเภทและวิธีให้บริการโครงการเพื่อการรู้หนังสือตามความคิดของยูเนสโก หน่วยงานของสหประชาชาติอื่น ๆ เช่น โครงการพัฒนาของสหประชาชาติและยูนิเซฟก็มีบทบาทในเรื่องการรู้หนังสือในทำนองเดียวกันเช่นเดียวกับธนาคารโลกและหน่วยงานความช่วยเหลืออื่น ๆ (แอกเนตาลินด์ และแอนตัน จอห์นสตัน, หน้า 35)

สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวเป็นประเทศสมาชิกขององค์การสหประชาชาติ มีสิทธิที่จะได้รับการสนับสนุนช่วยเหลือและการร่วมไม้ร่วมมือกับนานาชาติ โดยเฉพาะงานการศึกษาและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การแลกเปลี่ยนนักศึกษา นักวิชาการ การร่วมมือและแลกเปลี่ยนทางด้านเศรษฐกิจและวัฒนธรรมในระดับนานาชาติ ในปี 1990 บทบาทของโครงการการศึกษา/พัฒนาหน่วยงานร่วมมือจากต่างประเทศมีท่าทีเพิ่มสูงขึ้นเรื่อย ๆ คือได้ให้การสนับสนุนผู้เชี่ยวชาญ เงินทุนเข้าในการศึกษา โดยเฉพาะการศึกษานอกระบบโรงเรียน ซึ่งมีรายละเอียดของการสนับสนุนเงินทุนดังแสดงไว้ในตาราง 1

ตาราง 1 รายละเอียดเงินทุนที่องค์กรร่วมมือระหว่างประเทศให้การสนับสนุนโครงการการศึกษานอกระบบในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ชื่อโครงการ	องค์กรที่ให้ทุน	ระยะเวลาที่ดำเนินโครงการ	จำนวนเงิน
1. ส่งเสริมการอ่าน	ACCU,	1991-1998	24,000 $ US
2. การศึกษาชุมชน	WEI	1994-1997	110,000 $ Us

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ตาราง 1 (ต่อ)

ชื่อโครงการ	องค์กรที่ให้ทุน	ระยะเวลาที่ดำเนินโครงการ	จำนวนเงิน
3. การศึกษาขั้นพื้นฐานและการฝึกอบรมวิชาชีพสำหรับผู้หญิงชนเผ่าผู้ด้อยโอกาส	UNESCO	1993-1998	1,040,000 $ US
4. การศึกษาเพื่อชนเผ่า	UNDP	1994-1998	661,400 $ US
5. การศึกษาขั้นพื้นฐานนอกระบบโรงเรียน	UNICEF	1993-1997	625,000 $ US
	ASPBAE	-	15,000 $ US
6. การศึกษาสำหรับผู้หญิง	ADB	1995-1998	450,000 $ US
7. การส่งเสริมอาชีพ	UNESCO PROAP	1994-1997	55,000 $ US
8. การอาชีวะและอบรมวิชาชีพ	GTZ	1994-1998	4,820,000 $ US
9. การศึกษาและพัฒนาผู้หญิงชนเผ่า	ESF	1994-1997	789,000 $ US
10. ยกคุณภาพชีวิตของประชาชนชนบท	IDRC	1992-1995	110,000 $ Canada
	Lanbach Literacy International	-	15,000 $ US
รวม 10 โครงการ	12 หน่วยงาน	1991-1998	8,604,400 $ US 110,000 $ Canada

หมายเหตุ ดูรายชื่อเต็มขององค์กรเหล่านี้ได้ที่ภาคผนวก จ.

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ความร่วมมือทางการศึกษาในระดับนานาชาติคงไม่สามารถผ่อนคลายปัญหาลงในวันนี้ วันพรุ่งนี้ แต่ถ้าเราใช้ความพยายามอย่างแน่วแน่ไปในทิศทางที่ถูกต้องเราอาจหวังได้ว่าความร่วมมือดังกล่าวจะทำให้เกิดผลในระยะยาว ซึ่งจะช่วยทำให้เราได้อยู่อาศัยในโลกที่สะอาดสดใสและปลอดภัยมากกว่านี้ อันเป็นโลกซึ่งประชาชนทั้งหมดในทุกประเทศจะมีแรงดลใจทำงานเพื่อทำให้เกิดคุณภาพชีวิตที่สูงขึ้นด้วยความมั่นใจมากขึ้น

4. แนวคิดการพึ่งตนเอง

อคิน รพีพัฒน์ (2531, หน้า 7) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการพึ่งตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การพึ่งตนเองในชนบทว่า กำลังเป็นเรื่องที่ทุกคนในวงการพัฒนาชนบทไม่ว่าจะเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐ บุคลากรขององค์กรพัฒนาเอกชน ตลอดจนเกษตรกรสนใจเพราะคิดว่า อาจเป็นทางออกที่สำคัญในงานการพัฒนาชนบท แต่เหมือนกับแนวคิดทั้งหลายในงานพัฒนาชนบท อาทิเช่น คุณภาพชีวิตหรือการส่วนร่วมของประชาชน ความหมายที่เป็นรูปธรรมที่สามารถไปปฏิบัติได้จริงยังเป็นสิ่งที่ถกเถียงกันอยู่ และยังเป็นสิ่งที่ต้องร่วมกันแสวงหา

ในประเด็นของความหมายของการพึ่งตนเองนั้น ได้มีผู้ให้ความหมายของการพึ่งตนเองไว้ต่าง ๆ กันดังนี้

ข้อสรุปจากการสัมมนาเรื่อง "ทิศทางแผนแม่บทการพัฒนาสังคมเพื่อการพึ่งตนเองกับบทบาทงานพัฒนาภาคเอกชน" จัดโดยโครงการศึกษาทางเลือกการพัฒนา สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้สรุปความหมายของการพึ่งตนเองว่า หมายถึงความเป็นตัวของตัวเองในทางความคิด ทัศนะการมองปัญหาต่าง ๆ การตัดสินใจด้วยตนเอง อันหมายถึงชบวนการทางภูมิปัญญาของชุมชนนั้นเองให้เป็นการสำนึกรู้ ตลอดจนการวิเคราะห์ถึงสาเหตุวิกฤตการณ์แห่งปัญหาการพัฒนาอันสืบเนื่องมาจากกลยุทธการพัฒนาที่สร้างสภาวะการพึ่งพาภายนอก มาเป็นการตัดสินใจดำเนินการโดยสถาบันของชุมชน เพื่อประโยชน์ของชุมชนทั้งในด้านการแก้ปัญหาและในด้านพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชน คำว่าการพึ่งตนเองน่าจะมีความหมายเป็นเชิงสัมพันธ์คือ เป็นการพึ่ง

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ตนเองที่ไม่นำไปสู่การพึ่งพา เป็นการพึ่งพาอาศัยกันอย่างรู้เท่าทัน และเป็นการมุ่งสู่ความเป็นไท ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน (สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529, หน้า 3)

อุทัย ดุลยเกษม (ใน โอวาท สุทธนารักษ์ บรรณาธิการ, 2529, หน้า 77) กล่าวว่าการพึ่งตนเองเป็นภาวะที่มีลักษณะสัมพันธ์ (Relative) มิใช่ลักษณะสัมบูรณ์ (Absolute) ซึ่งมีความหมายว่า ภาวะการพึ่งตนเองนั้นก็สามารถพึ่งพาผู้อื่นได้เช่นกัน แต่เป็นการพึ่งพาที่อยู่ในลักษณะพึ่งพาอาศัยกัน (Interdependenc) และการพึ่งพาอาศัยนั้นก็ตั้งอยู่พื้นฐานของการพึ่งตนเองได้ด้วย และอุทัย ดุลยเกษม (ใน โอวาท สุทธนารักษ์ อ้างแล้ว, หน้า 18) ยังได้ให้ความหมายโดยย้อมว่า หากประสงค์จะให้ประชาชนในสังคมอยู่ในลักษณะที่พึ่งตนเองได้มากขึ้น และสังคมโดยส่วนรวมมีฐานะพึ่งพิงสังคมอื่นน้อยลงก็ต้องจัดการศึกษา ที่มีลักษณะกระตุ้นให้ประชาชนในสังคมมีการพัฒนาในสิ่งต่อไปนี้

1. มีจิตใจใฝ่รู้

2. มีความสามารถในการเรียนรู้จากการกระทำของผู้อื่น และมีความสามารถปฏิเสธหรือปรับปรุงสิ่งที่เรียนรู้จากผู้อื่นให้เหมาะสมกับความต้องการของตน

3. มีความมั่นใจในสภาพความเป็นอยู่หรือฐานะของตนว่า มีความอิสระ และมีฐานะเท่าเทียมกับสมาชิกอื่น ๆ ในสังคม

อภิชาต ทองอยู่ และคณะ (2530, หน้า 5) ได้แบ่งขอบเขตของการพึ่งตนเองเป็น 2 ลักษณะ ที่เกี่ยวพันกันคือ การพึ่งตนเองทางกายภาพ ได้แก่ การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจและการปกครอง ตลอดจนถึงการจัดความสัมพันธ์ทางสังคมแบบแผนของตัวเอง ซึ่งเป็นการผลิตเพื่อบริโภคเป็นหลัก โดยสัมพันธ์กับส่วนที่สองคือ การพึ่งตนเองทางวัฒนธรรม ความเชื่อ สติปัญญา และอำนาจการตัดสินใจ ซึ่งมีผลต่อกันทั้งสองด้าน การพึ่งตัวเองดังกล่าวมิใช่การปิดตัวเองและโดดเดี่ยวตัวเองออกจากสังคมทั่วไป หากแต่เมื่อกล่าวถึงหมู่บ้านพึ่งตัวเองก็จะหมายความว่า เป็นสังคมที่มีแบบแผนทางวัฒนธรรมและการผลิตแบบของตัวเอง มีการผลิตเพื่อการบริโภคเป็นหลัก มีศักยภาพที่ดำเนินไปตามรากฐานทางวัฒนธรรมของตัวเองสูง ขณะเดียวกันก็มีการช่วยเหลือเกื้อกูล

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ระหว่างกันและกันทั้งภายในหมู่บ้านและกับภายนอกหมู่บ้าน โดยที่ยังสามารถดำรงความเป็นตัวของตัวเอง ที่สืบทอดวิถีแห่งการพึ่งตนเองมาไว้ได้ทั้งสองด้าน

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2529, หน้า 95-101) ได้นำเสนอเงื่อนไขการพัฒนาเพื่อการพึ่งตนเอง 6 ประการคือ

1. การพัฒนาจะต้องเป็นแบบกลุ่ม (Collective) ชาวบ้านจะต้องอยู่รวมกันเป็นชุมชนเป็นหมู่บ้าน ไม่ใช่ต่างคนต่างอยู่

2. ต้องมีจิตสำนึก มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (Mutual Aid) พื้นฐานก็คือ การพึ่งตนเองขึ้นอยู่กับจิตใจ ความสมัครใจที่จะทำอย่างนั้น (กิจกรรมพัฒนา) ของผู้คน (ชาวบ้าน)

3. จิตสำนึกต้องมีการผลิตซ้ำขึ้นมาอีกได้ คือ ต้องใช้มันสร้างขึ้นมาใหม่ให้แจ่มชัดต่อเนื่อง

4. ต้องมีการรวมตัวกันในรูปแบบสหพันธ์อย่างใดอย่างหนึ่ง กล่าวคือ ต้องมีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มในหน่วยย่อย คือในหมู่บ้าน และหมู่บ้านเหล่านี้สามารถที่จะรวมตัวกันเป็นสหพันธ์ โดยพัฒนาเป็นเขต ที่สามารถต่อรองกับสถาบันภายนอก เช่น พ่อค้าและรัฐ ได้อย่างมีพลัง

5. การประสานวัฒนธรรม ซึ่งควรส่งเสริมให้ชาวบ้านประสานวัฒนธรรมของตัวเองหรือกิจกรรมของตัวกับคนกลุ่มอื่น ๆ ในสังคมด้วย

6. ชุมชนควรมีความสัมพันธ์ที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมธรรมชาติ

กาญจนา แก้วเทพ (2530, หน้า 4) ได้แบ่งระดับและความหมายของการพึ่งตนเองไว้ 2 ส่วน คือ

1. การให้ความหมายในเชิงปัจเจกบุคคล การพึ่งตนเองหมายถึง กิจกรรมทั้งหลายที่กระทำโดยปัจเจกชนและครัวเรือน เพื่อบรรลุการมีหลักประกันของการดำรงชีพของเขา

2. การให้ความหมายในลักษณะของกลุ่ม การพึ่งตนเองหมายถึง สังคม (กลุ่ม) ที่มีการจัดระบบเพื่อให้ประชาชนสามารถดำเนินการตอบสนองความต้องการของตนเอง (Self Fulfillment) ด้วยวิธีการช่วยเหลือตนเอง ด้วยการร่วมมือกับคนอื่นที่อยู่ในสถานการณ์เดียวกัน

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ทั้งนี้การพึ่งตนเองที่แท้จริงต้องกินความรวมถึงว่ากลุ่มนั้นมีอิสระในการตั้งเป้าหมาย และมีอิสระในการดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายโดยอาศัยความพยายามและกำลังของตน

5. แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา

แนวความคิดเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนาเกิดขึ้นบนพื้นฐานของปัญหาและความล้มเหลวในการดำเนินงานพัฒนาในอดีต ที่มุ่งเน้นบทบาทของคนภายนอกชุมชน และการลอกเลียนการพัฒนาจากสังคมตะวันตก ซึ่งได้ก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งต่าง ๆ ในชุมชน รวมทั้งความไม่สามารถในการตอบสนองการแก้ไขปัญหาความยากจนให้แก่ประชาชนได้ จึงได้มีการเคลื่อนไหวเพื่อทบทวนประสบการณ์ต่าง ๆ ที่ทำกันมาและได้ข้อสรุปว่า ประชาชนควรเป็นผู้มีส่วนในเป้าหมายสุดท้าย ในกระบวนการวิเคราะห์ปัญหาและในการตัดสินใจ รวมไปถึงการประเมินผลว่าดีหรือไม่ดี จะดำเนินการต่อไปหรือไม่ แนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนจึงได้เกิดขึ้นและได้ทวีความสำคัญขึ้นเป็นลำดับ (บำรุง บุญปัญญา, 2528, หน้า 84-86)

ในส่วนของความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชน ได้มีนักวิชาการ นักปฏิบัติการทางสังคมและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ให้ความหมายของคำไว้ต่าง ๆ กันดังนี้

United Nations (1978, p. 4) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนในฐานะที่เป็นกระบวนการพัฒนาว่า คือ การเข้าร่วมอย่างกระตือรือร้นและมีพลังของประชาชนในด้านต่าง ๆ ได้แก่

1. ในกระบวนการตัดสินใจ เพื่อกำหนดเป้าหมายของสังคมและการจัดสรรทรัพยากรเพื่อให้บรรลุเป้าหมายนั้น

2. ในการปฏิบัติตามแผนการหรือโครงการต่าง ๆ โดยความสมัครใจ

เพียส และสไตเฟล (Pearse and Stiefel, 1979, pp. 4-8) ได้ให้ความหมายการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า คือการที่กลุ่มประชาชนหรือกระบวนการซึ่งตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาเป็นผู้อยู่วงนอก ได้เพิ่มความสามารถในการควบคุมทรัพยากรและสถาบันต่าง ๆ ตามภาวะสังคมที่เป็นอยู่

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ภูมิธรรม เวชชัย (2527, หน้า 34) ได้สรุปว่า ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนที่แท้จริงนั้น หมายถึง การที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตน จัดการและควบคุมการใช้และการกระจายทรัพยากร และปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในสังคม เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจ และสังคมตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกสังคมและได้พัฒนาการรับรู้และภูมิปัญญาซึ่งแสดงออกในรูปของการตัดสินใจกำหนดชะตาชีวิตของตนเองอย่างเป็นตัวของตัวเอง และได้นำเสนอแนวทางปฏิบัติเพื่อจะให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนา ดังนี้

1. ต้องถือว่าชาวบ้านเป็นตัวหลักในการแก้ไขปัญหาของตนเอง องค์กรจากภายนอกเป็นเพียงตัวกระตุ้นหรือเสริมหรือสนับสนุนเท่านั้น

2. กิจกรรมการพัฒนา จะต้องเริ่มจากพื้นฐานของชุมชน กล่าวคือ ต้องคำนึงถึงวิถีชีวิตที่ดำรงอยู่ในชุมชนทั้งในอดีตและปัจจุบัน

3. ต่อปัญหาบางลักษณะ ระดับการรับรู้ของชุมชนอาจมีข้อจำกัดทำให้ไม่ชัดเจนต่อปัญหาหรือแก้ไขปัญหาอย่างไม่ถูกจุด การมีส่วนร่วมของประชาชน จึงต้องครอบคลุมถึงการกระจายและการสื่อสารข้อมูลเพื่อพัฒนาความรับรู้และขีดความสามารถในการแก้ไขปัญหาของประชาชนด้วย

จากแนวทางและความหมายข้างต้น ภูมิธรรม เวชชัย ยังได้เสนอข้อสรุปเกี่ยวกับยุทธศาสตร์การมีส่วนร่วมของประชาชนว่า

1. กลไกการพัฒนาต้องเคลื่อนย้ายจากรัฐสู่ประชาชน โดยประชาชนมีบทบาทหลักในงานพัฒนา

2. เป้าหมายการพัฒนา คือ การพัฒนาขีดความสามารถของประชาชนเพื่อการพึ่งตนเอง ไม่ใช่พึ่งพารัฐ หรือองค์กรพัฒนาจากภายนอก

3. กระบวนการพัฒนาต้องยึดหลัก ล่างสู่บนมากกว่าบนสู่ล่าง

อคิน รพีพัฒน์ (2531, หน้า 49) ได้กล่าวถึงระดับการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในงานพัฒนาว่าด้วยกัน 5 ระดับคือ

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

1. ชาวบ้านมีส่วนร่วมค้นหาปัญหา พิจารณาปัญหาและจัดระดับความสำคัญของปัญหา
2. ชาวบ้านมีส่วนร่วมค้นหาสาเหตุแห่งปัญหา
3. ชาวบ้านมีส่วนร่วมค้นหาและพิจารณาแนวทางวิธีการแก้ปัญหา
4. ชาวบ้านมีส่วนร่วมดำเนินกิจกรรมแก้เพื่อปัญหา
5. ชาวบ้านมีส่วนร่วมประเมินผลกิจกรรมการพัฒนา

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

6.1 รายงานการวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับลักษณะ และประเภทของกิจกรรมการศึกษานอกระบบ และความต้องการทางการศึกษานอกระบบ

6.1.1 รายงานการวิจัยเรื่อง การติดตามผลโครงการการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่จัดโดยหน่วยงานของรัฐ และรัฐวิสาหกิจ ในปีงบประมาณ 2527 ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2529) มีวัตถุประสงค์ เพื่อสำรวจสภาพการจัดการศึกษาของหน่วยงานต่าง ๆ ลักษณะและประเภทของกิจกรรมที่จัดหลักสูตรการฝึกอบรมระยะเวลาการฝึกอบรม จำนวนผู้เข้ารับบริการ ประเภทกลุ่มเป้าหมาย และค่าใช้จ่ายในการดำเนินงาน

ผลจากการวิจัยนี้พบว่า ลักษณะและประเภทของกิจกรรมการศึกษานอกระบบส่วนใหญ่จัดโดยหน่วยงานรัฐบาล ประเภทกิจกรรมที่จัดกันมาก ได้แก่ การฝึกอบรมวิชาชีพระยะสั้น เพื่อให้ผู้รับบริการสามารถนำไปประกอบอาชีพได้ อันเป็นการเพิ่มรายได้ให้กับตนเองและครอบครัว โดยหลักสูตรการฝึกอบรมนั้นเป็นไปตามสถานการณ์ของท้องถิ่น มีความหลากหลายและแตกต่างกันทั้งในด้านสาระ และระยะเวลาการฝึกอบรม เนื่องจากแต่ละหน่วยงานดำเนินการเอง ดังนั้นหลักสูตรบางหลักสูตรจึงไม่มีคุณภาพ

6.1.2 รายงานวิจัยเรื่อง สภาพการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนในเขตพื้นที่ชนบท เป็นการศึกษาวิจัยถึงสภาพการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนในเขตพื้นที่ชนบทของไทย โดยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2532, หน้า 4) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปของชนบท สภาพและวิธีการการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน ความต้องการทางการ

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

ศึกษานอกระบบโรงเรียน ทั้งนี้เพื่อแสวงหาแนวทางในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนในเขตพื้นที่ชนบทที่เหมาะสม และสอดคล้องกับความต้องการของประชาชน การวิจัยครั้งนี้เริ่มจากปัญหาความซ้ำซ้อนในการพัฒนาชนบทขององค์การต่าง ๆ สภาพการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนในเขตพื้นที่ชนบท และความต้องการความรู้และทักษะด้านต่าง ๆ ของประชาชนในพื้นที่

การวิจัยนี้ได้ทำการศึกษาเฉพาะโครงการการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่จัดขึ้นในเขตพื้นที่ชนบทในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) โดยศึกษาเฉพาะปี 2529 เท่านั้น และเป็นโครงการการศึกษานอกระบบโรงเรียนของ 4 กระทรวงหลัก คือ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงสาธารณสุข และกระทรวงศึกษาธิการ มีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากหมู่บ้านที่มีระดับการพัฒนาแตกต่างกันตามเกณฑ์ที่ศูนย์ประสานงานชนบทแห่งชาติกำหนด ได้แก่ หมู่บ้านก้าวหน้า หมู่บ้านปานกลาง และหมู่บ้านล้าหลัง ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลนั้นได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ คือ การวิเคราะห์ข้อมูลนั้นได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ คือ การวิเคราะห์สภาพชุมชน และประชาชนในเขตพื้นที่ชนบท วิเคราะห์สภาพและวิธีการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน และวิเคราะห์ความต้องการการศึกษานอกระบบโรงเรียนในเขตพื้นที่ชนบท

ผลการวิจัยนี้พบว่า สภาพและวิธีการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนในเขตพื้นที่ชนบท ซึ่งดำเนินการในแผนพัฒนาชนบทแห่งชาติ ระยะที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) ที่จัดขึ้นโดย 4 กระทรวงหลัก พบว่า ในปี พ.ศ. 2529 มีโครงการการศึกษานอกระบบที่จัดขึ้นส่วนใหญ่เป็นโครงการด้านสาธารณสุข รองลงไปได้แก่ ด้านการเกษตร ด้านความรู้เพิ่มเติมเพื่อการดำรงชีวิต ด้านการศึกษา และด้านวิชาชีพ แต่ในด้านความคิดเห็นของผู้รับบริการนั้นพบว่า ผู้รับบริการมีความต้องการกิจกรรมความรู้ด้านการเกษตรมากที่สุด รองลงไป ได้แก่ สาธารณสุข และการศึกษา นอกจากนี้ยังพบว่าเนื้อหายังไม่เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น ระยะเวลาที่จัดโครงการไม่เหมาะสม และการคมนาคมไม่สะดวก จึงทำให้มีผู้มารับบริการน้อย

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

จากผลการวิจัยสภาพการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนในเขตพื้นที่ในครั้งนี้ได้ชี้ให้เห็นว่า ประเด็นและปัญหาต่าง ๆ ที่พบบางเรื่องเป็นสิ่งที่แก้ไขได้โดยการให้การศึกษา แต่บางเรื่องไม่อาจแก้ปัญหาได้โดยระบบการศึกษาเพียงอย่างเดียว เช่น เรื่องความยากจน ซึ่งเป็นปัญหาจากความเหลื่อมล้ำของระบบเศรษฐกิจและสังคม การแก้ปัญหาจึงต้องแก้ที่ระบบดังกล่าวด้วย จะพิจารณาเฉพาะการปรับปรุงในด้านการจัดการศึกษาเท่านั้นคงไม่เพียงพอ และถึงแม้ว่าการศึกษาจะไม่ใช่ปัจจัยสำคัญในการแก้ปัญหาดังกล่าว แต่ก็มีเงื่อนไขที่สำคัญและจำเป็น รูปแบบการจัดการศึกษาจะต้องเป็นการศึกษาที่ช่วยให้คนคิดเป็น ทำเป็น เนื้อหาที่สอนหรือฝึกอบรมควรจะเน้นเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับปัญหาสำคัญของชุมชนของความยากจน ควรจะต้องสอนให้รู้จักคิดวิเคราะห์ถึงรากเหง้าถึงปัญหา และหาแนวทางในการแก้ปัญหา โดยวิเคราะห์ทางเลือกต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กับขบวนการผลิต และทรัพยากรของชุมชน

6.1.3 งานวิจัยเรื่อง การศึกษานอกระบบ การศึกษาผู้ใหญ่ และการศึกษาต่อเนื่องในชุมชนชนบทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ของ วิลาวรรณ รัตนเศรษฐากุล และคณะ (2530, หน้า 5) เป็นการวิจัยเพื่อการศึกษาสมรรถนะและประเมินลักษณะขอบข่ายของการจัดบริการในการดำเนินงาน ปัญหาอุปสรรค ความต้องการที่แท้จริงของประชาชนเกี่ยวกับการศึกษานอกระบบ การศึกษาผู้ใหญ่ และการศึกษาต่อเนื่อง และความสอดคล้องระหว่างผู้จัดบริการกับความต้องการที่แท้จริงของประชาชนในชุมชนชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

การวิจัยครั้งนี้ได้ทำการศึกษาการจัดการศึกษานอกระบบ การศึกษาผู้ใหญ่ และการศึกษาต่อเนื่องเฉพาะชุมชนในชนบทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยแหล่งข้อมูลมี 2 แหล่ง คือ (1) ผู้บริหารและผู้สอนของหน่วยงานในสถาบันอุดมศึกษา เช่น วิทยาลัยครู หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการจัดการศึกษา เช่น สำนักงานศึกษาธิการจังหวัด ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนที่เกี่ยวข้องในการจัดการศึกษา เช่น สำนักงานศึกษาธิการจังหวัด ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัด โรงเรียนประจำจังหวัด และอำเภอ ที่เปิดสอนการศึกษาผู้ใหญ่ภาคค่ำ (2) ประชาชนชนบทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ผลการวิจัยครั้งนี้ได้บ่งชี้ว่าสมรรถนะของการบริการ มีค่อนข้างมากในงานการศึกษาผู้ใหญ่สายสามัญ เช่น โครงการรณรงค์เพื่อการรู้หนังสือการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จทางวิทยุและไปรษณีย์ การศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐาน การศึกษาผู้ใหญ่สายสามัญ ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนประเภทบุคคลภายนอก รวมทั้งงานการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ ระดับที่ 3-4 และสมรรถนะน้อยที่สุดในการจัดบริการทางด้านข่าวสารข้อมูล โดยเฉพาะความรู้เรื่อง กฎหมายชาวบ้าน และการให้ความรู้ทางโทรทัศน์ สำหรับงานการศึกษาต่อเนื่องนั้น ส่วนใหญ่จัดให้กับครูประจำการ ส่วนประชาชนนั้นส่วนใหญ่เข้ารับบริการในรูปการฝึกอบรมระยะสั้น เช่น การฝึกอบรมด้านอาชีพในสาขาต่าง ๆ เช่น เสริมสวย ตัดเย็บเสื้อผ้า ช่างเครื่องยนต์ ฯลฯ

สำหรับความต้องการที่แท้จริงด้านเนื้อหาวิชาของผู้รับบริการนั้นพบว่า มีความต้องการในเรื่องการเพาะปลูกข้าว การบำรุงรักษาพันธุ์ไก่ การทอผ้า การตัดเย็บเสื้อผ้าสตรี การประกอบอาหาร การรักษาพยาบาล การฝึกอบรมระยะสั้นเพื่อรับวุฒิบัตร การเรียนวิชาชีพด้านสังคมศาสตร์ในระดับอุดมศึกษา และความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับเรื่องกฎหมายชาวบ้าน ในด้านการเรียนนั้นกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่สนใจจะเรียนกับครูอาจารย์ที่มีความรู้ในวิชาที่จะสอนอย่างเพียงพอ และสนใจจะเรียนจากหนังสือ และตำรา ส่วนด้านการสอนนั้น ส่วนใหญ่สนใจวิธีสอนแบบสาธิต และการประเมินนั้น ผู้เรียนส่วนใหญ่ต้องการมีส่วนร่วมในการประเมินด้วย เกี่ยวกับช่วงเวลาที่เหมาะสมในการเรียนอบรมนั้น ประชาชนส่วนใหญ่ต้องการเรียนในช่วงฤดูร้อนภาคเช้า

6.2 ความเหมาะสมและความสอดคล้อง

ในด้านความสอดคล้องของการจัดการศึกษานอกระบบในระดับนโยบายนั้น เรณู ลีสุวรรณ์ (2535) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง นโยบายและการจัดการศึกษาโครงการศูนย์การศึกษาเพื่อชุมชนในเขตภูเขา พบว่า นโยบายของรัฐแม้จะเริ่มคำนึงถึงคุณภาพชีวิตของชาวเขามากขึ้น แต่ก็ยังไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาวเขาอย่างแท้จริง นโยบายยังคงละเลยสิทธิขั้นพื้นฐานของชาวเขา ยังไม่เปิดโอกาสให้ชาวเขามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางชีวิตของตัวเอง ยังคงมองว่าชาวเขาเป็นปัญหาสังคมของชาติและนโยบายก็ไม่สอดคล้องกับแนวคิดในการพัฒนาชาวเขา ที่เรียกร้องให้รัฐยอมรับความสามารถและภูมิปัญญาของชาวเขาตามสิทธิมนุษยชน ส่วนนโยบายและ

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

หลักการของโครงการศูนย์การศึกษาเพื่อชุมชนในเขตภูเขา มีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและเป็นไปตามแนวคิดในการพัฒนาชาวเขา ที่เห็นคุณค่าของบุคคล แต่ในทางปฏิบัตินั้นยังขาดการพัฒนางานติดตามงานอย่างต่อเนื่องและจริงจัง

นอกจากนี้ ดุษณีย์ เหลี่ยมพันธุ์ (2537, หน้า 176-177) ได้ศึกษาเรื่องการศึกษานอกระบบกับปัญหาด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และนิเวศวิทยา พบว่า โครงการการศึกษานอกระบบที่จัดขึ้นเพื่อแก้ปัญหาด้านการศึกษาของประชาชนมีความสอดคล้องกับปัญหา แต่มีข้อที่น่าสังเกตและน่าเป็นห่วงอย่างยิ่งคือ ในส่วนของการกำหนดหลักสูตรและรูปแบบการจัดการศึกษา ซึ่งหากพิจารณาถึงเป้าหมายของการจัดการศึกษานอกระบบนั้น มุ่งเพื่อให้ประชาชนที่ขาดโอกาส/พลาดโอกาสการศึกษาในระบบได้มีโอกาส ได้ศึกษาหาความรู้จนจบการศึกษาภาคบังคับ หรือสามารถรับการศึกษาต่อเนื่องได้ตามความต้องการ ตลอดจนได้รับข่าวสารความรู้อย่างทันต่อเหตุการณ์ อันเป็นการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้น สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ดังนั้นในการกำหนดหลักสูตรและเนื้อหาจึงประกอบด้วย 2 ส่วน คือ ส่วนหนึ่งจะเป็นเนื้อหากลางที่ทุกคนจำเป็นต้องเรียนรู้ เช่น คณิตศาสตร์ อีกส่วนหนึ่งต้องเป็นเนื้อหาที่สอดคล้องกับท้องถิ่น ซึ่งจะมีความแตกต่างจากการศึกษาในระบบ นอกจากนี้รูปแบบของการจัดการศึกษานอกระบบ กำลังมุ่งให้คนพยายามเรียนต่อในระดับสูงมากจนเกินไป และเปิดโอกาสให้กับผู้ที่มีโอกาสอยู่แล้วให้มากขึ้น นอกจากนี้ในส่วนของการจัดทำหลักสูตรปรากฏว่า หลักสูตรของการศึกษานอกระบบ จะอิงหลักสูตรการศึกษาในระบบมากกว่าแต่ก่อน และวิธีการให้การศึกษาก็ได้มีความพยายามที่จะปรับเปลี่ยน โดยจะผันแปรไปตามนโยบายของผู้บริหารการศึกษาในแต่ละยุคสมัย

ในเรื่องของแนวคิด/ปรัชญาที่เป็นหลักการในการดำเนินโครงการ เช่น "การมีส่วนร่วมของประชาชน" แนวคิดนี้เป็นหลักการการพัฒนาชุมชนที่มุ่งให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมทุกขั้นตอน ตั้งแต่เริ่มต้นจนจบโครงการ ดังนั้นหากหน่วยงานยึดแนวคิดใดก็ตามในทางปฏิบัติจำเป็นต้องดำเนินการตามกระบวนการของแนวคิดนั้น จึงจะทำให้โครงการบรรลุตามเป้าหมาย ซึ่งผลจากการวิจัยครั้งนี้พบว่าหลายหน่วยงานใช้แนวคิด/ปรัชญา "การมีส่วนร่วม

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ของประชาชน แต่ในทางปฏิบัติกลับไม่ดำเนินการตามหลักการ ดังนั้นผลการดำเนินงานไม่เป็นไปตามเป้าหมาย

สำหรับการกำหนดเนื้อหาและวิธีดำเนินการ ผลจากการวิจัยครั้งนี้พบว่า โครงการการศึกษานอกระบบส่วนใหญ่ไม่สอดคล้องกับปัญหา ทั้งในเชิงเนื้อหา และวิธีดำเนินการ ซึ่งในการจัดทำโครงการการศึกษานอกระบบนั้น ต้องกำหนดเนื้อหาและวิธีดำเนินการให้ถูกต้องเหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพท้องถิ่นและความต้องการของประชาชน เช่น หน่วยงานจัดทำโครงการฝึกอบรมด้านอาชีพให้แก่ประชาชน ซึ่งการจะกำหนดว่าควรอบรมอาชีพอะไรบ้างนั้น ต้องให้สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน โดยวิธีการที่จะทราบความต้องการของประชาชนได้นั้นก็คือ

ต้องทำการสำรวจ หรืออาจดำเนินการโดยให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหา และความต้องการของชุมชนก่อนที่จะเริ่มทำกิจกรรม นอกจากนี้วิธีการคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายนั้น หากไม่ใช่โครงการที่เน้นกลุ่มผู้นำต่าง ๆ ของชุมชนแล้ว ควรมีการประชาสัมพันธ์ประสานงานและชี้แจง เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับโครงการ จากนั้นจึงให้ประชาชนเข้าร่วมกิจกรรมด้วยความสมัครใจ โดยประชาชนต้องดูความพร้อมของตนเองทั้งทางด้านเวลาและภารกิจในการประกอบอาชีพ ฯลฯ

แนวคิดทฤษฎีและผลงานการวิจัยดังกล่าวข้างต้นทั้งหมด เป็นแนวทาง ข้ออ้างอิงซึ่งผู้วิจัยนำไปใช้ในการวิเคราะห์ ตรวจสอบ ซึ่งเป็นประโยชน์ในงานวิจัยเรื่อง "วิเคราะห์โครงการที่เป็นนวัตกรรมการศึกษานอกระบบในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว" ทั้งแนวคิด วิธีการตลอดจนข้อสังเกตต่าง ๆ

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved